

РЕЦЕНЗИЯ

от професор, д.ю.н. Ангел Симеонов Калайджиев;
Софийски университет „Свети Климент Охридски“;
професионално направление 3.6. Право, научна специалност „Гражданско и семейно право“ („Търговско право“)

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Гражданско и семейно право“ в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 1844 от 26.06.2025 г. на ректора на УНСС

Автор на дисертационния труд: Иван Генчев Генчев

Тема на дисертационния труд: „Неимуществени вреди, претърпени от юридическо лице“

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма „Гражданско и семейно право“, професионално направление 3.6 Право към катедра „Частноправни науки“ на УНСС съгласно Заповед на ректора на УНСС № 1185 от 21.04.2021 г. Обучението е осъществено в редовна форма през периода 31.03.2024 г. – 31.03.2024 г. Отчислен е с право на защита със Заповед № 1863 от 30.06.2025 г. на ректора на УНСС.

Докторантът е роден на 14 юли 1995 г. Завършил е юридическия факултет на УНСС през 2019 г.

Той е бил хоноруван асистент по „Гражданско право – обща част“ в УНСС през периода от 01.02.2022 г. до 31.12.2023 г. В периода от 26.10.2020 г. до 16.07.2021 г. е бил юрисконсулт в адвокатско дружество „Камбуров и съдружници“, а от 07.2021 г. до днес е адвокат в адвокатско дружество „Камбуров и съдружници“.

Научните интереси на докторанта са в областта на гражданското и облигационното право. Сериозните му научни интереси са изразени в следните публикувани от него четири статии по темата на дисертацията: „*Могат ли юридическите лица да търпят неимуществени вреди и подлежат ли те на обезщетяване*“ – Търговско право, бр. 2/2023 г., с. 81-104; „*Критерии за обезщетяване на неимуществени вреди, причинени на юридически лица*“, публикувана на 10.04.2023 г. в електронно издание Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://new.lex.bg/критерии-за-обезщетяване-нанеимуществен/>; „*Въпроси на причинната връзка при увреждане, причинено от множество лица*“, - Търговско право, бр.3-4/2023 г., с. 99-120; „*Още веднъж за неимуществените вреди и възможността юридическите лица да ги търсят*“, публикувана на 27.08.2024 г. в електронно издание Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://new.lex.bg/Още-веднъж-занеимуществените-вреди-и-възможността-юридическите-лица-да-ги-претърпят/>.

Владее английски и френски език.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е с обем 293 страници, включително съдържание и библиографска справка. Структурата на работата включва увод, три глави и заключение. Систематиката на работата като цяло е съобразена със спецификата на изследваното правно явление. Отделните глави са логически свързани. Те съдържат последователно и задълбочено излагане на всички основни въпроси, които уредбата на неимуществените вреди на юридическите лица поставя.

Уводът представя предмета на изследване на работата: 1) същността на неимуществените вреди – тяхното историческо проследяване и дефиниране; 2) функциите на гражданската отговорност през призмата на неимуществените вреди; 3) автономността на понятието „неимуществена/нематериална вреда“ в правото на Европейския съюз (ЕС) и от гледна точка на Европейската конвенция по правата на човека (ЕКПЧ), съответно възможността му да се пренесе в националния правов ред; 4) някои въпроси във връзка с юридическите лица, така че да могат неимуществените вреди да се напаснат към тях; 5) проблематиката, свързана с предпоставките за ангажиране на деликтна и договорна отговорност; 6) някои въпроси свързани с възможността за преустановяване на нарушението и други форми на обезщетение на неимуществените вреди; както и 7) със свободата на словото.

В първа глава „Развитие на концепцията за неимуществени вреди и дефинирането им“ последователно е направен исторически анализ на концепцията за неимуществените вреди, разгледано е развитието на защитата на нематериалните интереси, генезиса на деликтната отговорност и връзката му с неимуществените вреди, защитата на нематериалния интерес при създаването на съвременните кодификации и отразяването на тенденциите за защита на нематериалния интерес в България. Дефинирано е понятието за неимуществени вреди и са обяснени функциите на отговорността при неимуществените вреди. Глава втора „Неимуществените вреди на юридическите лица в чуждото законодателство и практиката на международните съдилища и правораздавателни органи е посветена на сравнителноправния анализ на уредбата на обезщетяването на неимуществените вреди на юридическите лица, като са обособени държавите, в които юридическите лица могат да претендират обезщетение за неимуществени вреди, от държавите, които не допускат подобна възможност. Внимание е отделено на практиката на Съда на Европейския съюз (СЕС) и на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ). Разгледана е и практиката международни инвестиционни арбитражи. В глава трета „Обезщетение за неимуществени вреди на юридически лица у нас“ се разглежда въпросът за обезщетяване на неимуществените вреди на юридическите лица у нас. Анализирани са противоречивата съдебна практика и различните виждания в теорията. Аргументирано е разбирането за приложението на неимуществените вреди към юридическите лица. Последователно са анализирани различни хипотези за ангажиране отговорността на юридическите лица в хипотезите на деликтната и договорната отговорност. Последната група проблеми, която авторът изследва, е свързана със съотношението между свободата на словото и защитата на репутацията. В заключението са обобщени научните изводи на автора и са направени предложения *de lege ferenda*.

Библиографската справка обхваща цитираните в труда 153 заглавия, от които 110 заглавия са на български език, а ползваните чуждестранни съчинения са 43.

Актуалният характер на избраната от автора тема на дисертационния труд е безспорен. Той се предпоставя от липсата на задълбочен теоретичен анализ на понятието за неимуществени вреди и противоречията в съдебната практика към тях, която беше обобщена в две тълкувателни решения на Върховния касационен съд (ВКС) - Тълкувателно решение № 4 от 2012 г. на ОСГТК, в което се възприе тезата, че неимуществените вреди могат да бъдат обезщетявани и при договорна отговорност, и Тълкувателно решение № 1 от 2016 г. на ОСНГТК, с което се разшири кръгът на лицата, легитимирани да претендират такива вреди от смъртта на близък човек. Актуалността на темата се потвърждава и от образуваното съвместно тълкувателно дело № 1/2023 г. на ОСНГТК на ВКС и I и II колегия на Върховния административен съд (ВАС), което е посветено именно на възможността юридическо лице да претърпи неимуществени вреди, като част от поставените въпроси засягат свободата на словото и разпространението на Anti-SLAPP движението.

Предмет на изследването в дисертационния труд е понятието за неимуществените вреди при юридическите лица и тяхното обезщетяване. Анализът е извършен на основата на обективното българско гражданско право и в частност на нормите, които уреждат гражданската отговорност както при непозволено увреждане, така и при договорно неизпълнение. Извършено е сравнителноправно изследване на неимуществените вреди, включително на основата на правото на Европейския съюз и правилата на ЕКПЧ, които намират пряко приложение в националното ни право. Аргументирана е тезата за автономността на понятието „неимуществена/нематериална вреда“ в правото на ЕС и по ЕКПЧ. Предмет на изследване са и стандартите, които държавата следва прилага при балансиране на свободата на словото по чл. 10 от ЕКПЧ.

Основната цел на научното изследване е извършване на цялостен анализ на неимуществените вреди, както и на възможността за тяхното обезщетяване при всички правни субекти, включително при юридическите лица. Производна на първата цел е и целта да се направят предложения *de lege ferenda*.

Работата е насочена към даване отговор на следните научни задачи:

- дефиниране на понятието за неимуществената вреда;
- анализиране на функциите на гражданската отговорност през призмата на неимуществените вреди и при различните видове неимуществени вреди;
- проявленията на неимуществените вреди на юридическите лица по националното право и в практиката на СЕС и ЕСПЧ;
- предпоставките за ангажиране на деликтната и договорната отговорност за обезщетение на неимуществени вреди от юридическо лице и случаите на преустановяването на нарушението;
- изследване на въпросите, свързани със свободата на словото.

Трудът разкрива задълбочени познания на автора по проблема като правна уредба, теория и практика. Работата заслужава висока оценка, тъй като тя разкрива богатата правна култура и уменията на автора да подложи на задълбочен критичен и аргументиран анализ традиционно застъпвани и поддържани в правната теория и съдебната практика становища.

Авторът е анализирал критично цялата българска литература, посветена на проблематиката на неимуществените вреди на юридическите лица, както и голям брой сериозни чужди (английски, френски, немски и руски) изследвания. Задълбочено са обсъдени съвременните теоретични виждания в тази област. Научният апарат е богат, а цитирането е точно и добросъвестно. Личи доброто познаване на правната теория, което е позволило на автора да прояви самостоятелно отношение към изследваните отношения и да аргументира собствени тези - основна предпоставка за научна работа. Силно впечатление прави и коректното отношение на дисертанта при излагането на собствените и чуждите аргументи. При аргументиране на собствената теза докторантът привежда и контрааргументи, което подсилва тежестта на неговите доводи и показва уважение към чуждите становища.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Авторът е защитил аргументирано изложената от него теза – че юридическите лица, независимо от техния вид, могат, както и физическите лица, да претърпят неимуществени вреди, поради което имат право и на обезщетение за тях.

В проекта за дисертационен труд авторът е съчетал умело различни методи на научно изследване, в това число аналитичният, формално-логичният и позитивистичният метод, което е несъмнено негово достойнство. С особен успех е приложен историческият метод, чрез който се проследява обособяването на понятието за неимуществените вреди и развитието на защитата на нематериалните интереси. При

прилагането на сравнителноправния метод изследването е фокусирано не само романската правна система, но и върху правото на държавите от германския правен кръг и върху англоамериканското право. Разгледаните практически и теоретични проблеми в чуждите законодателства са използвани при тълкуването и прилагането на закона и за формулиране на предложения *de lege ferenda*.

Основната цел на научното изследване е извършване на цялостен анализ на неимуществените вреди, както и на възможността за тяхното обезщетяване при всички правни субекти, включително при юридическите лица. Производна на първата цел е и целта да се направят предложения *de lege ferenda*.

Всички научни задачи, които авторът си е поставил, са решени в дисертационния труд – дефинирано е понятието за неимуществени вреди, анализирани са функциите на гражданската отговорност при различните видове неимуществени вреди, анализирани са предпоставките за възникване на право на обезщетение за неимуществени вреди от юридическо лице и случаите на преустановяването на нарушението. Изследвани са и въпросите, свързани със свободата на словото.

Постигнати са и целите на научното изследване – извършен е задълбочен и цялостен анализ на неимуществените вреди, както и на възможността за тяхното обезщетяване при юридическите лица; направени са предложения *de lege ferenda*.

Работата има не само теоретично, но и с оглед анализирането и развитието на съдебната практика, и важно практическо значение.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Трудът съдържа следните научни приноси.

Той е първото цялостно монографично изследване на въпросите на неимуществените вреди, претърпени от юридическите лица в нашата литература.

За първи път в нашата литература е направено подробно историческо и сравнителноправно изследване както на явлението „неимуществени вреди“, така и на възможността на юридическите лица да понасят такива вреди, като анализът не е самоцелен, а е извършен във връзка с националната правна уредба и възможностите за нейното усъвършенстване.

Несъмнен научен принос представлява задълбоченият анализ на понятието за неимуществени вреди. Нов за нашата литература е изводът, че неимуществените вреди могат да имат различни проявления, тъй като те не са единно явление, така че те могат да бъдат както самото засягане на субективно право или на защитено от право благо, така и последиците от засягането на такова право или благо (стр. 55-57), като разделителният критерий е наличието на материален носител – когато нематериалният интерес има физически носител, вредата е последицата от засягането на интереса, обратно, в случай че нематериалният интерес няма материален носител, вредата се изразява в неговото засягане (стр.68-69). Приносен характер има и изводът, че неимуществените вреди са не тези, които нямат парична оценка, а, онези, при които засегнатите блага които нямат способност за пазарна размяна (стр. 62). Нова и оригинална е тезата на докторанта, че състоянието на благото може да се променя, като така се променя видът на вредата. Когато благото е в статично състояние, вредата е неимуществена, а щом благото се използва в конкретни отношения от неговия титуляр, то преминава в динамично състояние и вредата става имуществена (стр. 62-63). Принос на докторанта се съдържа и в разбирането му, че при неимуществените вреди може да бъде засегнат както субективният интерес на пострадалото лице, така и интерес, възприет от обществото, като във втория случай неимуществената вреда има обективен и социален характер, поради което не е нужно да бъде възприемана от пострадалото лице (стр. 70). Заслужава подкрепа изразеното за първи път в нашата литература виждане, за засягането на едно

неимуществено благо може да се прояви в обективен аспект - засягането на социалния живот на пострадалия, и субективен аспект, изразяващ се във вътрешното проявление на увреждането (стр. 77-79).

Безспорни научни приноси се съдържат в анализирането на функциите на гражданската отговорност в зависимост от накърнения нематериален интерес: компенсаторна функция – която отразява всички проявления на вредата и придаването на справедлива оценка на всяко едно от тях; - удовлетворителна функция – която се изразява в удовлетворението, до което обезщетението на неимуществените вреди предоставя достъп; - нормативната функция – където обезщетението на неимуществените вреди има морален характер; санкционна функция – която също стимулира правните субекти срещу извършване на правонарушения, и играе роля на стимул за полагане на по-голяма грижа, както и в извода, че в зависимост от вида на засегнатия нематериален интерес една от тези функции е водеща при определяне на обезщетението (стр. 81-93).

Приносен характер има анализът на възможните средства за преустановяване на нарушението чрез фигурата на „смуцението“, която се разграничава от вредата (стр. 71-73).

Безспорни научни приноси се съдържа в анализа на практиката на съдилищата на ЕС относно неимуществените вреди на юридическите лица, както и в изследването на основните и допълнителните критерии, прилагани от ЕСПЧ, при присъждане на неимуществени вреди на юридически лица и тяхното пренасяне в националния правен ред (стр. 124-154). Друго достойнство на работата е изследването на разбиранията на съдилищата на ЕС за репутацията на продукта и марката, различните функции на марката и възможността за тяхното увреждане (стр. 114-120). Интерес за читателя представлява и разглеждането на практиката на международния инвестиционен арбитраж при присъждане на обезщетения за неимуществени вреди в полза на юридическо лице (стр. 154-157).

Приносни моменти се съдържат в изследването на противоречивата съдебна практика и различните виждания в теорията за обезщетяването на неимуществените вреди на юридическите лица у нас и „преразглеждането“ на т.нар. „диференциран подход“ чрез разграничаване не на вида на юридическото лице, а на засегнатото благо или интерес (стр. 168-170, 188-190).

Нови и приносни моменти изразява тезата на автора за извеждане на възможността юридическо лице да претендира неимуществени вреди чрез потенциална наказателна отговорност и обосноваване на т.нар. „теория на приписването“ на определено състояние на ума (стр. 192-199).

Приносен характер има позицията на автора във връзка със специалните деликтни състави, уредени в полза на юридическите лица - чл. 631а, ал. 1 от Търговския закон, чл. 4 от Закона за отговорността на държавата за вреди, чл. 118, ал. 1 от Закона за марките и географските означения, чл. 57а от Закона за промишления дизайн, чл. 60а от Закона за съдебната власт, чл. 74 от Закона за защита от дискриминацията, и чл. 19, ал. 1, т. 3 от Закона за защита на търговската тайна, че тези норми сами по себе си не обосновават възможността юридически лица да претендират неимуществени вреди, но чрез тях законодателят е предвидил санкционна функция на обезщетението, съобразена с поведението на извършителя, което води до наличието на обективна неимуществена вреда (стр.183-184).

Ново за българската доктрина е проведеното от докторанта разграничение между „оценка“ на вредата и „стойност“ на нематериалния интерес съобразно значението му в развитието на дейността на юридическото лице (стр. 184-186).

Заслужават подкрепа и аргументите на автора срещу определянето на обезщетението за неимуществени вреди единствено чрез прилагането на чл. 162 от Гражданския процесуален кодекс, тъй като критерият за справедливост е обективен (стр. 199).

Приносни моменти се съдържат и в тезата на автора за извеждане на вредата от вината (стр. 203-205).

Приносен характер има изследването на някои въпроси за причинна връзка, особено когато увреждането е причинено от повече от едно лице, по-конкретно на представяне на идеята за алтернативна и кумулативна причинна връзка (стр. 214-225).

Сериозни научни приноси се съдържат в задълбочения анализ на въпросите, свързани със свободата на словото и анти-SLAPP защитата, включително в Директива (ЕС) 2024/1069 и в практиката на ЕСПЧ (стр. 241-247), както и в разглеждането на особеностите на предпоставките за ангажиране на гражданската отговорност при превратно упражняване на свободата на словото (стр. 248-264). Подкрепа заслужава и предложеното разграничаване на подхода в зависимост от вида, влиянието на юридическото лице и ангажираността му в обществен дебат (стр. 265-272).

Приносен характер имат и предложенията *de lege ferenda* (стр. 278, 282, 283).

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Сериозната научна подготовка на дисертанта е видна и от публикуваните от него четири научни статии по темата на дисертацията, които сами по себе си са сериозни и задълбочени научни изследвания.

В статията *„Могат ли юридическите лица да търпят неимуществени вреди и подлежат ли те на обезщетяване“* – Търговско право, бр. 2/2023 г., с. 81-104, е проследено развитието на практиката на ВКС по въпроса за неимуществените вреди на юридическите лица, направен е сравнителноправен анализ и са разгледани различните теоретични виждания по този въпрос. Защитена е обосноваването на теза, че юридическото лице следва да може да претендира обезщетение за неимуществени вреди и с оглед на стимулиращата функция на отговорността.

Статията *„Критерии за обезщетяване на неимуществени вреди, причинени на юридически лица“*, публикувана на 10.04.2023 г. в електронно издание Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://new.lex.bg/критерии-за-обезщетяване-нанеимуществен/>, е посветена на критериите за обезщетяване на неимуществените вреди на юридическите лица, които за първи път у нас са изведени в Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр.д. № 3901/2018 г. на ВКС, IV ГО. Разгледана е подробно практиката на ЕСПЧ и на СЕС с оглед установяването на критерии, които могат да бъдат приложени от българските съдилища. Авторът аргументирано предлага във всеки конкретен случай съдът да определя обезщетението въз основа на следните критерии; вида на юридическото лице, преследваните от него цели, периода на съществуване на юридическото лице, времето и ресурсите, вложени за изграждането на неговата репутация, съответно на доброто му име, кой е правонарушителят, с каква степен на доверие се ползва той в обществото и какъв е бил ефектът пред трети лица от противоправното поведение, тежестта на констатираното нарушение и неговата продължителност.

В статията *„Въпроси на причинната връзка при увреждане, причинено от множество лица“*, - Търговско право, бр.3-4/2023 г., с. 99-120, се разглежда развитието на уредбата, предвиждаща солидарна отговорност на съзивиършителите в нашето законодателство, както и теорията и практиката по чл. 53 ЗЗД. Направен е и сравнителноправен анализ на този въпрос, като е отделено внимание на разрешенията на немското, австрийското и френското право. Аргументирано е становище в подкрепа на

разбирането за алтернативна и кумулативна причинна връзка, поради което не е необходимо деликвентите да са действали при общност на умисъла, нито да са имали съзнание за поведението на някой от другите съизвършители, а е достатъчно обективно поведението на няколко лица да е способно да причини вредата, поради което се стига до разместване на доказателствената тежест във втория елемент на причинната връзка. Обоснован е изводът, че при множество клеветнически и/или обидни статии е възможно да се касае само до едно увреждане, съответно до една вреда, но се създава несигурност дали даден деликвент е допринесъл със своето поведение за настъпването ѝ, която се разрешава чрез възникването на солидарна отговорност между всички потенциални извършители.

Статията *„Още веднъж за неимуществените вреди и възможността юридическите лица да ги търсят“*, публикувана на 27.08.2024 г. в електронно издание Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://new.lex.bg/Още-веднъж-занеимуществените-вреди-и-възможността-юридическите-лица-да-ги-претърпят/>, съдържа изложените от автора аргументи в становища по тълкувателно дело № 1/2023 г. на ОСНГТК на ВКС и Първа и Втора колегия на ВАС, представени съответно от Висшия адвокатски съвет и от Университета за национално и световно стопанство. В нея обосновано се приема, че режимът на обезщетяване на неимуществените вреди при физическите лица може да се приложи при юридическите лица. Според автора това е така, защото неимуществените вреди не са изцяло свързани с болки и страдания, нито с физическите лица, като е необходимо да се съобразят вътрешното и външното им проявление. Тезата на автора се подкрепя и с тенденцията към увеличаване на нематериалните интереси и блага, които се нуждаят от защита чрез гражданска отговорност, още повече, че част от неимуществените вреди са обективни и не зависят от чувствата на пострадалото лице, а от поведението на деликвента. Изводът на автора се подкрепя и от обстоятелството, че нашият законодател не е предпочел ограничителна система на неимуществените вреди, поради което юридическите лица са материалноправно легитимирани да претендират неимуществени вреди.

6. Оценка на автореферата

Представеният за целите на процедурата автореферат включва: част първа - обща характеристика на дисертационния труд: необходимост и актуалност на изследването; предмет, цел и метод на изследването; обем и структура на дисертационния труд; част втора - кратко изложение на дисертационния труд с три глави: глава първа съдържа исторически анализ и дефиниране на неимуществените вреди; глава втора включва сравнителноправен анализ и анализ на практиката на международните съдилища/правораздавателни органи; глава трета разглежда въпроса за обезщетение на неимуществените вреди на юридически лица у нас, хипотезите за ангажиране на отговорността, балансирането между свободата на словото и защитата на репутацията; заключение. Накрая в автореферата са изложени основните приноси моменти на дисертационния труд и предложения *de lege ferenda* и са цитирани публикациите във връзка с дисертационния труд. Представеният автореферат отговаря на изискванията за форма и съдържание и отразява точно научните и научно-приложните приноси на докторския труд.

7. Критични бележки, препоръки въпроси

Необходимо е да се работата да се прецизира езиково. Използват се неясни и неточни изрази – например изразът „нематериален“ или „морален патримониум“ (стр. 79-80), който е смислово противоречив.

Работата се нуждае от преработка с оглед на систематиката, последователността и пълнотата на изследваните въпроси.

Така например при изследване на функциите на отговорността за вреди е неясно каква последователност е спазвана от автора – защо започва със санкционната функция и завършва с наречената от него удовлетворителна функция, като между тях са разгледани обезщетителната и нормативната функция (стр. 81-91).

Когато разглежда деликтната отговорност, авторът изследва само някои от елементите на юридическия факт, който я поражда, без да обяснява защо ограничава изследването си. Така например той не се занимава подробно с причинната връзка, а само с хипотезата на причиняването на вредите от повече от едно лица.

На много места авторът излага междинни изводи, без винаги да е ясно какви са крайните му изводи (например стр. 86, 180, 225, 228).

Работата се нуждае от допълнително изясняване на основните тези на дисертанта.

Твърди се, че неимуществените вреди не са онези, които са неоченими в пари, а онези, които са свързани с неимуществени интереси, които са недостъпни за размяна. Същевременно авторът твърди, че неимуществените интереси могат да станат имуществени, когато от благото от статично състояние премине в динамично (стр. 62-69). Докторантът не дава ясен отговор обаче на най-важния въпрос – какъв или кой е неимущественият интерес, кое е неимущественото благо, чието засягане или последиците от чието засягане трябва да бъдат обезщетени.

Не е ясно в каква връзка се изследва загубата на възможност и дали тя е вид вреда (стр. 80).

В работата се твърди, че формата на вината може да има значение при определянето на вредите (стр. 84-85) – извод, който при деликтната отговорност *de lege lata* е незаконосъобразен.

При разглеждане на функциите на гражданската отговорност авторът не е отделил достатъчно внимание на обезщетителната (компенсаторната) функция, независимо че я е споменал, а тя от гледна точка на нашето право изглежда да има най-голямо значение. Не е ясно защо обезщетителната функция е подвид на нормативната (според систематиката на автора).

8. Заключение

Според изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и актовете по прилагането му, включително наукометричните таблици за минималните изисквани точки по групи показатели за различните научни степени и академични длъжности и броят точки по показатели в Област 3. Социални, стопански и правни науки (Приложение към чл. 1а, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ), кандидатите за придобиването на образователната и научната степен „доктор“ в направление 3.6 Право следва да са представили дисертационен труд (50 наукометрични точки) и печатна продукция, носеща им поне 30 наукометрични точки.

Представените от докторанта Иван Генчев Генчев четири научни статии по темата на дисертацията, му осигуряват 40 наукометрични точки. Следователно докторантът изпълнява наукометричните изисквания за получаването на степента „доктор“, дори без да се вземат предвид другите му публикувани статии извън темата на разглежданото дисертационно изследване.

Няма данни за плагиатство в дисертационния труд. Всички изводи са авторско дело на дисертанта.

Изложените по-горе препоръки относно дисертационния труд имат второстепенен характер и по никакъв начин не намаляват неговото значение. Трудът отговаря на всички изисквания на ЗРАСРБ, включително на тези по чл.6, ал.3, и на

правилника за прилагането му - той съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката, и показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания в областта на търговското и облигационното право и способности за самостоятелни научни изследвания. Ето защо давам еднозначно и категорично положителна оценка „ЗА“ на представения дисертационен труд и убедено предлагам на научното жури да присъди на Иван Генчев Генчев образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“ (Гражданско и семейно право -търговско право).

София, 9 юли 2025 г.

Ангел Калайджиев:

REVIEW

by Professor, S.J.D. Angel Simeonov Kalaidjiev;
Sofia University "St. Kliment Ohridski";
professional field 3.6. Law, scientific specialty "Civil and Family Law" ("Commercial Law")

Subject: dissertation thesis for the award of educational and scientific degree "PhD" in the scientific specialty "Civil and Family Law" at the UNWE.

Reason for submitting the review: participation in the composition of the scientific jury for the defense of the dissertation according to the Order No. 1844 of 26.06.2025 of the Rector of the UNWE.

Author of the dissertation: Ivan Genchev Genchev
Theme of the dissertation: "Non-pecuniary damage suffered by a legal person"

1. Information about the PhD student

The PhD student studied in the doctoral program "Civil and Family Law," professional field 3.6 Law at the Department of Private Legal Studies at UNWE, according to Order No. 1185 of the Rector of UNWE dated April 21, 2021. The study was carried out full-time during the period 31.03.2024 - 31.03.2024. He was granted the right to defend his thesis by Order No. 1863 of 30.06.2025 of the Rector of UNWE.

The PhD student was born on July 14, 1995. He graduated from the Law Faculty of UNWE in 2019.

He was a visiting assistant professor of Introduction to Private/Civil Law at the UNWE during the period from 01.02.2022 to 31.12.2023. In the period from 26.10.2020 to 16.07.2021 he was a in-house lawyer at Kambourov & Partners Attorneys at Law, and from 07.2021 until today he has been a lawyer at Kambourov & Partners Attorneys at Law.

The PhD student's scientific interests are in the field of civil and contract law. His serious scientific interests are expressed in the following four articles published by him on the subject of his dissertation: '*Can legal persons suffer non-pecuniary damages and are they subject to compensation*' - Commercial Law, issue 2/2023, pp. 81-104; '*Criteria for Compensation of Non-pecuniary Damages Caused to Legal Persons*', published on 10.04.2023 in the electronic edition Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://news.lex.bg/критерии-за-обезщетяване-неимушес/>; '*Issues of Causation in Injury Caused by Multiple Entities*', - Commercial Law, issue 3-4/2023, pp. 99-120; '*Once more on non-pecuniary damages and the possibility for legal entities to claim them*,' published on 27.08.2024 in the electronic edition Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://news.lex.bg/Още-веднъж-за-неимушествените-вреди-и-възможността-юридическите-лица-да-ги-претърпят/>.

Fluent in English and French.

2. General characteristics of the submitted dissertation

The dissertation is 293 pages long, including a table of contents and bibliographical references. The structure of the thesis includes an introduction, three chapters and a conclusion. The systematics of the work as a whole is consistent with the specificity of the legal phenomenon under study. The individual chapters are logically connected. They contain a coherent and thorough exposition of all the main issues raised by the regulation of non-pecuniary damage of legal persons.

The introduction presents the research subject of the work: 1) the nature of non-pecuniary damages - its historical tracing and definition; 2) the functions of civil liability

through the prism of non-pecuniary damages; 3) the autonomy of the concept of non-pecuniary/non-material damages in the law of the European Union (EU) and in terms of the European Convention on Human Rights (ECHR), respectively, its possibility to be transferred to the national legal order; 4) some issues in relation to legal persons so that non-pecuniary damages can be accommodated; 5) issues relating to the prerequisites for the engagement of tort and contractual liability; 6) some issues relating to the possibility of injunctive relief and other forms of compensation for non-pecuniary damages; and 7) freedom of speech.

The first chapter "Development of the concept of non-pecuniary damages and its definition" successively provides a historical analysis of the concept of non-pecuniary damages, examines the development of the protection of intangible interests, the genesis of tort liability and its relationship to non-pecuniary damages, the protection of intangible interest in the creation of modern codifications and the reflection of the trends for the protection of intangible interest in Bulgaria. The concept of non-pecuniary damages is defined and the functions of liability in non-pecuniary damages are explained. Chapter Two, "Non-pecuniary Damages of Legal Persons in Foreign Legislation and the Practice of International Courts and Judicial Bodies", is devoted to a comparative analysis of the regulation of compensation for non-pecuniary damages of legal persons, distinguishing countries where legal persons may claim compensation for non-pecuniary damages from countries which do not allow such a possibility. Attention is paid to the case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU) and the European Court of Human Rights (ECtHR). The practice of international investment arbitrations is also examined. Chapter Three, "Compensation for Non-Pecuniary Damages of Legal Persons in the Republic of Bulgaria", examines the issue of compensation for non-pecuniary damages of legal persons in the Republic of Bulgaria. The controversial case law and different views in theory are analysed. The understanding of the application of non-pecuniary damages to legal persons is argued. Different hypotheses of liability of legal persons in the hypotheses of tort and contractual liability are analysed in turn. The last group of issues that the author explores is related to the relationship between freedom of speech and the protection of reputation. The conclusion summarises the author's scientific conclusions and makes *de lege ferenda* proposals.

The bibliographical reference covers 153 titles cited in the work, of which 110 are in Bulgarian, and the foreign works used are 43.

The topical nature of the topic chosen by the author is undeniable. It is presupposed by the lack of a thorough theoretical analysis of the concept of non-pecuniary damages and the contradictions in the jurisprudence to them, which was summarized in two interpretative decisions of the Supreme Court of Cassation (SCC) - Interpretative Decision No. 4 of 2012 of the GACCC, which adopted the view that non-pecuniary damages may also be compensated in the case of contractual liability, and Interpretative Decision No. 1 of 2016 of the GACCCC, which expanded the range of persons entitled to claim such damages from the death of a loved one. The topicality of the topic is confirmed by the joint interpretative case No. 1/2023 of the GACCCC of the SCC and the First and Second Collegiums of the Supreme Administrative Court (SAC), which is dedicated precisely to the possibility of a legal person to suffer non-pecuniary damages, as part of the issues raised concern freedom of speech and the spread of the Anti-SLAPP movement.

The research subject in the dissertation is the concept of non-pecuniary damages regarding legal persons and its compensation. The analysis is carried out based on the objective Bulgarian civil law and, in particular, the norms that regulate the civil liability in tort as well as contractual non-fulfilment. A comparative legal study of non-pecuniary damages has been carried out, including on the basis of European Union law and the rules of the ECHR, which are directly applicable in our national law. The thesis on the autonomy of the concept of non-

pecuniary/non-material damages in EU law and under the ECHR is argued. The standards to be applied by the state in balancing freedom of speech under Article 10 ECHR are also examined.

The main aim of the research is to carry out a comprehensive analysis of non-pecuniary damages, as well as its redressability in all legal entities, including legal persons. A derivative of the first objective is the aim of making *de lege ferenda* proposals.

The work is aimed at answering the following scientific tasks:

- defining the concept of non-pecuniary damage;
- analysing the functions of civil liability through the prism of non-pecuniary damages and the different types of non-pecuniary damages;
- the manifestations of non-pecuniary damages of legal persons under national law and in the case law of the CJEU and the ECtHR;
- the prerequisites for engaging the tort and contractual liability for non-pecuniary damages of a legal person and the cases of cessation of the infringement;
- exploring freedom of expression issues.

The work reveals the author's in-depth knowledge of the problem as a legal framework, theory and practice. The work deserves high praise as it reveals the author's rich legal culture and ability to subject to thorough critical and reasoned analysis opinions traditionally advocated and supported in legal theory and case law.

The author has critically analysed the entire Bulgarian literature devoted to the problems of non-pecuniary damages of legal persons, as well as a large number of serious foreign (English, French, German and Russian) studies. Contemporary theoretical views in this area are thoroughly discussed. The scholarly apparatus is extensive and the citations are accurate and conscientious. A good knowledge of legal theory is evident, which has allowed the author to show an independent attitude to the relations under study and to argue his own theses - a basic prerequisite for scientific work. The correct attitude of the PhD student in presenting his own and others' arguments also makes a strong impression. When arguing his own thesis, the PhD student also provides counterarguments, which reinforces the weight of his arguments and shows respect for others' opinions.

3. Evaluation of the obtained scientific and applied results

The author has defended his thesis in a well-reasoned way - that legal persons, regardless of their type, can, as well as natural persons, suffer non-pecuniary damages, and therefore they are entitled to compensation for them.

In the dissertation project the author has skillfully combined various methods of scientific research, including the analytical, formal-logical and positivist methods, which is undoubtedly his merit. The historical method has been applied with particular success, tracing the development of the concept of non-pecuniary damages and the development of the defence of intangible interests. In applying the comparative law method, the study focuses not only on the Roman legal system, but also on the law of the countries of the German legal circle and on Anglo-American law. The practical and theoretical problems examined in foreign legislations are used in the interpretation and application of the law and for the formulation of *de lege ferenda* proposals.

The main objective of the research is to carry out a comprehensive analysis of non-pecuniary damages, as well as the possibility of their compensation in all legal entities, including legal persons. A derivative of the first objective is the aim of making proposals *de lege ferenda*.

All the scientific tasks set by the author are solved in the dissertation - the concept of non-pecuniary damages is defined, the functions of civil liability in different types of non-pecuniary damages are analyzed, the prerequisites for the right to compensation for non-

pecuniary damages by a legal persons and the cases of the cessation of the violation are analyzed. Issues relating to freedom of speech are also examined.

The objectives of the scientific study have also been achieved: a thorough and comprehensive analysis of non-pecuniary damages and the possibility of its compensation in the case of legal persons has been carried out; *de lege ferenda* proposals have been made.

The work has not only theoretical, but with a view to the analysis and development of case law, also important practical significance.

4. Evaluation of the scientific and applied contributions

The work contains the following scientific contributions.

It is the first comprehensive monographic study of the issues of non-pecuniary damages suffered by legal persons in our literature.

For the first time in our literature a detailed historical and comparative legal study has been made of both the phenomenon of non-pecuniary damages and the possibility for legal persons to suffer such damages, and the analysis has not been carried out for its own sake, but in relation to the national legal framework and the possibilities for its improvement.

The in-depth analysis of the concept of non-pecuniary damages is an undoubted scientific contribution. New to our literature is the conclusion that non-pecuniary damages can have different manifestations, as it is not a unitary phenomenon, so that it can be both the interference with a subjective right or a law-protected good itself, as well as the consequences of the interference with such a right or good (pp. 55-57), the distinguishing criterion being the existence of a material support - where the intangible interest has a physical carrier, the damage is the effect of the impairment of the interest; conversely, where the intangible interest has no material support, the damage consists in its impairment (pp. 68-69). It is also of a contributory nature the conclusion that non-pecuniary damages are not those that have no monetary valuation but those where the goods affected have no capacity for market exchange (p. 62). A novel and original is the thesis of the PhD student that the state of the good can change, thus changing the type of damage. When the good is in a static state, the damage is non-pecuniary, but once the good is used in concrete relations by its holder, it changes to a dynamic state and the damage becomes pecuniary (pp. 62-63). The PhD student's contribution is also contained in his understanding that in non-pecuniary damages both the subjective interest of the injured party and an interest perceived by society can be affected, in the latter case the non-pecuniary damage has an objective and social character and therefore does not have to be perceived by the injured party (p. 70). It is worth supporting the view, expressed for the first time in our literature, that the impairment of a non-pecuniary good can manifest itself in an objective aspect - the impairment of the victim's social life - and a subjective aspect, expressed in the internal manifestation of the impairment (pp. 77-79).

Unquestionable scientific contributions are contained in the analysis of the functions of civil liability in relation to the intangible interest harmed: the compensatory function - which reflects all the manifestations of the damage and the assignment of a fair value to each of them; - the satisfactory function - which is expressed in the satisfaction to which the compensation of non-pecuniary damages gives access; - the normative function - where the compensation of non-pecuniary damages has a moral character; the punitive function - which also stimulates the legal entities against wrongdoing, and acts as an incentive to exercise greater care, and in concluding that, depending on the type of intangible interest at stake, one of these functions is a guiding one in determining compensation (pp. 81-93).

The analysis of possible remedies for injunctive relief through the figure of 'nuisance', as distinguished from damage (pp. 71-73), is of contributory nature.

Unquestionable scientific contributions are contained in the analysis of the case law of the EU courts on non-pecuniary damages to legal persons, as well as in the study of the basic

and additional criteria applied by the ECtHR in awarding non-pecuniary damages to legal persons and their transposition into the national legal order (pp. 124-154). Another merit of the work is the exploration of the EU courts' understanding of product and brand reputation, the different functions of a trademark and the possibility of their damage (pp. 114-120). Also of interest to the reader is the examination of the practice of international investment arbitration in awarding non-pecuniary damages in favour of a legal person (pp. 154-157).

Contributive moments are contained in the examination of the contradictory case law and different views in the theory for the compensation of non-pecuniary damages to legal persons in our country and the "reconsideration" of the so-called "differentiated approach" by distinguishing not the type of legal person but the good or interest affected (pp. 168-170, 188-190).

The author's thesis of deriving the possibility for a legal person to claim non-pecuniary damages through potential criminal liability and justifying the so-called "attribution theory" of a certain state of mind (pp. 192-199) expresses new and contributory points.

The author's position in relation to the special tort statutes regulated for the benefit of legal persons - Art. 631a, para. 1 of the Commercial Act, Art. 4 of the Act on the Liability for Damage Incurred by the State and the Municipalities, Art. 118, para. 1 of the Trademarks and Geographical Indications Act, Art. 57a of the Industrial Design Act, Art. 60a of the Judiciary System Act, Art. 74 of the Protection against Discrimination Act, and Art. 19, para. 1(3) of the Trade Secret Protection Act, that these norms do not in themselves justify the possibility for legal persons to claim non-pecuniary damages, but through them the legislator has provided for a punitive function of the compensation, tailored to the conduct of the perpetrator, which results in the existence of objective non-pecuniary damage (pp. 183-184).

New for the Bulgarian doctrine is the distinction made by the PhD student between the "valuation" of the damage and the "value" of the intangible interest according to its importance in the development of the activity of the legal person (pp. 184-186).

The author's arguments against the determination of compensation for non-pecuniary damages solely through the application of Article 162 of the Civil Procedure Code are also worthy of support, as the criterion of fairness is objective (p. 199).

The author's thesis on the derivation of the damage from the fault also makes a contribution (pp. 203-205).

There are also contributions in the exploration of certain issues of causation, especially when the injury is caused by more than one person, in particular the presentation of the idea of alternative and cumulative causation (pp. 214-225).

Serious scholarly contributions are contained in the in-depth analysis of the issues related to freedom of speech and anti-SLAPP protection, including in Directive (EU) 2024/1069 and in the case law of the ECtHR (pp. 241-247), as well as in the examination of the specificities of the prerequisites for the engagement of civil liability in the case of a perverse exercise of freedom of speech (pp. 248-264). The proposed differentiation of the approach depending on the type, influence of the legal person and its engagement in public debate is also worthy of support (pp. 265-272).

The *de lege ferenda* proposals are also of a contributory nature (pp. 278, 282, 283).

5. Evaluation of the dissertation publications

The serious scientific background of the PhD student is evident from the four scientific articles published by him on the topic of the dissertation, which are in themselves serious and thorough scientific research.

In the article "*Can legal persons suffer non-pecuniary damages and are they subject to compensation*" - Commercial Law, issue 2/2023, pp. 81-104, the development of the SCC

practice on the issue of non-pecuniary damages of legal persons is traced, a comparative legal analysis is made and different theoretical views on this issue are examined. It is argued that a legal person should be able to claim compensation for non-pecuniary damages also in view of the incentive function of liability.

The article "*Criteria for Compensation of Non-pecuniary Damages Caused to Legal Persons*", published on 10.04.2023 in the electronic edition Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://news.lex.bg/критерии-за-обезщетяване-неимушес/>, is dedicated to the criteria for compensation of non-pecuniary damages to legal persons, which for the first time in our country were brought out in the Decision No. 35 of 12.08.2022 in civil case No. 3901/2018 of the SCC, IV Civil Division. The case law of the ECtHR and the CJEU is examined in detail with a view to establishing criteria that can be applied by Bulgarian courts. The author reasonably proposes that in each specific case the court should determine the compensation on the basis of the following criteria; the type of the legal person, the objectives pursued by the legal person, the period of existence of the legal person, the time and resources invested in building its reputation, respectively its good name, who the offender is, the degree of trust it enjoys in society and what the effect of the unlawful conduct has been for third parties, the gravity of the violation found and its duration.

In the article "*Issues of Causation in Injury Caused by Multiple Persons*", - Commercial Law, no. 3-4/2023, pp. 99-120, the development of the regulation providing for joint and several liability of joint tortfeasors in our legislation, as well as the theory and practice under Art. 53 of the OCA is examined. A comparative legal analysis of this issue is also made, paying attention to the solutions provided by German, Austrian and French law. A reasoned opinion is given in support of the understanding of alternative and cumulative causation, whereby it is not necessary for the tortfeasors to have acted in a common intention, nor to have been aware of the conduct of any of the other joint tortfeasors, but it is sufficient that the conduct of several persons is objectively capable of causing the damage, which leads to a reversal of the burden of proof in the second element of causation. It is reasonable to conclude that, in the case of multiple defamatory and/or insulting articles, it is possible that there is only one injury, and therefore one damage, but that there is uncertainty as to whether a particular tortfeasor contributed by his conduct to its occurrence, which is resolved by the creation of joint and several liability between all potential perpetrators.

The article "*Once more on non-pecuniary damages and the possibility for legal persons to claim them*", published on 27.08.2024 in the electronic edition Lex.bg, ISSN 2682-9606, <https://news.lex.bg/Още-веднъж-за-неимуществените-вреди-и-възможността-юридическите-лица-да-ги-претърпят/>, contains the arguments presented by the author in the opinions on the interpretative case No. 1/2023 of the GACCCC of the SCC and the First and Second Collegiums of the SAC, presented respectively by the Supreme Bar Council and the University of National and World Economy. It reasonably holds that the regime of compensation for non-pecuniary damages in the case of natural persons may be applied to legal persons. According to the author, this is because non-pecuniary damages are not entirely related to pain and suffering, nor to natural persons, and it is necessary to take into account their internal and external manifestation. The author's thesis is also supported by the tendency to increase the intangible interests and goods that need to be protected by civil liability, especially since some of the non-pecuniary damages are objective and do not depend on the victim's feelings, but on the conduct of the tortfeasor. The author's conclusion is also supported by the fact that our legislator has not opted for a restrictive system of non-pecuniary damages, which is why legal persons have substantive standing to claim non-pecuniary damages.

6. Assessment of the abstract

The abstract submitted for the purposes of the procedure includes: part one - general description of the dissertation: necessity and relevance of the research; subject, aim and method of the research; scope and structure of the dissertation; part two - outline of the dissertation with three chapters: chapter one contains a historical analysis and definition of non-pecuniary damages; chapter two includes a comparative legal analysis and analysis of the practice of international courts/judicial bodies; chapter three deals with the issue of compensation for non-pecuniary damages of legal persons in our country, the hypotheses for engaging liability, the balancing between freedom of speech and protection of reputation; conclusion. Finally, the abstract sets out the main contributions of the dissertation and suggestions *de lege ferenda* and cites publications related to the dissertation. The submitted abstract complies with the form and content requirements and accurately reflects the scientific and applied contributions of the doctoral thesis.

7. Critical remarks, recommendations

The thesis needs to be refined linguistically. Vague and imprecise expressions are used - for example, the expression "intangible" or "moral patrimony" (pp. 79-80), which is meaningfully contradictory.

The work needs revision in view of the systematicity, coherence and completeness of the issues explored.

For example, in examining the functions of liability for damages, it is unclear what sequence the author has followed - why he begins with the punitive function and ends with what he calls the satisfactory function, with the compensatory and normative functions considered in between (pp. 81-91).

When considering tort liability, the author examines only some of the elements of the legal fact that gives rise to it, without explaining why he limits his inquiry. For example, he does not deal in detail with causation, but only with the hypothesis of more than one person causing the damage.

In many places the author sets out intermediate conclusions without always being clear what his ultimate conclusions are (e.g. pp. 86, 180, 225, 228).

The work needs further clarification on the PhD student's main theses.

It is argued that non-pecuniary damages are not those that are non-valuable in monetary terms, but those that are associated with non-pecuniary interests that are unavailable for exchange. At the same time, the author argues that non-pecuniary interests can become pecuniary interests when the good moves from a static state to a dynamic state (pp. 62-69). However, the PhD student does not give a clear answer to the most important question - what or who is the non-pecuniary interest, what is the non-pecuniary good whose prejudice or the consequences of whose prejudice should be compensated.

It is not clear in what context the loss of opportunity is examined and whether it is a type of damage (p. 80).

The work argues that the form of fault may be relevant in determining damages (pp. 84-85), a conclusion that *de lege lata* contradicts tort law.

In discussing the functions of civil liability, the author has not given sufficient attention to the compensatory function, even though he has mentioned it, which, from the point of view of our law, seems to be of the greatest importance. It is not clear why the compensatory function is a subtype of the normative function (according to the author's systematics).

8. Conclusion

According to the requirements of the Act on Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria (ADASRB) and its implementing acts, including the scientometric tables on the minimum required points by groups of indicators for different scientific degrees and

academic positions and the number of points by indicators in Area 3. Social, economic and legal sciences (Annex to Article 1a, paragraph 1 of the Regulations for the implementation of the ADASRB), candidates for PhD in the field 3.6 Law should have submitted a dissertation (50 science-metric points) and a printed production carrying at least 30 science-metric points.

The four scientific articles submitted by the PhD student Ivan Genchev Genchev on the topic of the dissertation provide him with 40 scientometric points. Therefore, the PhD student fulfils the scientometric requirements for the PhD, even without taking into account his other published articles outside the topic of the dissertation research under consideration.

There is no evidence of plagiarism in the dissertation. All conclusions are the author's own work.

The above recommendations concerning the dissertation are of secondary nature and in no way detract from its significance. The thesis meets all the requirements of the ADASRB, including those under Article 6, paragraph 3, and the regulations for its implementation - it contains scientific results that represent an original contribution to science, and shows that the candidate possesses in-depth theoretical knowledge in the field of commercial and obligations law and abilities for independent scientific research. Therefore, I unequivocally and categorically give a positive evaluation "FOR" to the submitted dissertation, and I confidently propose the scientific jury to award Ivan Genchev the educational and scientific degree PhD in the field of higher education 3. "Social, Economic and Legal Sciences", professional field 3.6. "Law" (Civil and Family Law - Commercial Law).

Sofia, 9 July 2025

Angel Kalaidjiev: